

بررسی رابطه حمایت اجتماعی از دانشجویان و گرایش آنها به ادامه تحصیل در خارج از کشور

اکرم قاسمی*

چکیده

تمایل و گرایش به ادامه تحصیل در خارج از کشور در بین دانشجویان کارشناسی ارشد علل و عوامل مختلفی دارد. این تحقیق در پی آن است که رابطه حمایت اجتماعی از دانشجویان را با گرایش آنها به تحصیل در خارج از کشور بررسی نماید. یکی از عوامل مؤثر در ایجاد انگیزه و گسترش فعالیتهای علمی و پژوهشی، حمایت اجتماعی از پژوهشگران و دانشجویان است. حمایت اجتماعی دارای ابعاد مختلفی است. در این پژوهش، حمایت اجتماعی استادان و سایر اعضای اجتماع علمی در سه جنبه معرفتی (با مؤلفه‌های آموزش، مشاوره و راهنمایی)، مادی و منزلتی، و ارزیابی دانشجو از میزان حمایت اجتماعی سنجش می‌شود. همچنین میزان گرایش به ادامه تحصیل در خارج از کشور اندازه‌گیری شده و سپس وجود رابطه و معناداری روابط بین این دو متغیر بررسی می‌شود. رابطه بین حمایت اجتماعی و سایر متغیرهای زمینه‌ای و وضعیت علمی و پژوهشی دانشجویان نیز ارزیابی می‌شود.

کلیدواژه

اجتماع علمی، حمایت اجتماعی، حمایت معرفتی، حمایت منزلتی، حمایت مادی.

* کارشناس ارشد برنامه‌ریزی امور فرهنگی، دانشگاه علامه طباطبائی

۱- مقدمه

دانشجویان کارشناسی ارشد برای انجام فعالیتهای علمی و پژوهشی و پایان نامه نیازمند حمایت اجتماعی اساتید و سایر پژوهشگران، اندیشمندان و متخصصان هستند. این گروه که اجتماع علمی را تشکیل می دهند، نقش مهمی در ایجاد انگیزه و دقت و صحت در این گونه فعالیتها در میان دانشجویان و دانش پژوهان جوان دارند. این حمایت در ابعاد مختلفی صورت می پذیرد. اجتماع علمی می تواند در بُعد معرفتی به افزایش شناخت و آگاهی علمی و فنی دانشجویان کمک نموده و در بُعد مادی به کمکهای مالی و ایجاد تسهیلات برای انجام فعالیتهای علمی و پژوهشی توجه نماید. از حیث منزلتی برای دانشجویان احترام و ارزش قائل شده و یا از حیث احساسی و عاطفی به آنها توجه نماید. پایین بودن میزان حمایت اجتماعی می تواند منجر به ارزیابی منفی از شرایط تحصیل و تحقیق در داخل کشور شده و همراه با مطلوب شناختن داشتن احساس خوشایند به شرایط تحصیل و تحقیق در خارج از کشور، دانشجو را برای خروج از کشور آماده نماید. این پژوهش، تلاش می کند به این پرسشها پاسخ گوید:

- ارزیابی دانشجویان کارشناسی ارشد از میزان حمایت اجتماعی و ابعاد مختلف آن در تحصیل و نگارش پایان نامه در چه سطحی است؟

- رضایت آنها از دریافت کدام جنبه حمایت اجتماعی بیشتر است؟

- آیا بین دانشگاههای مختلف به جهت عرضه حمایت اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد؟

- آیا بین دانشجویان کارشناسی ارشد دو گروه رشته تحصیلی علوم انسانی و فنی و مهندسی از حیث دریافت حمایت اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد؟

- آیا میزان دریافت حمایت اجتماعی و ابعاد مختلف آن با انجام فعالیتهای علمی و پژوهشی در دانشجویان رابطه دارد؟

- میزان گرایش دانشجویان به ادامه تحصیل در خارج از کشور در چه سطحی قرار دارد؟

- آیا بین میزان دریافت حمایت اجتماعی با گرایش دانشجویان به ادامه تحصیل در خارج از کشور رابطه معناداری وجود دارد؟

۱-۱- پیشینه تحقیق

حمایت اجتماعی به‌رغم اینکه یکی از متغیرهای مهم اجتماعی است، جنبه‌های نظری و تئوریک آن کمتر در تحقیقات جامعه‌شناسی استفاده شده است. مطالعات و پژوهشهای موجود درباره حمایت اجتماعی بیشتر از جنبه روان‌شناختی و بهزیستی انجام پذیرفته و تأثیر و رابطه آن با سلامت، مرگ و میر، سیستم ایمنی، افزایش عمر، افسردگی، اضطراب، سازگاری و سایر متغیرهای روانشناسی بررسی شده است. در داخل کشور، منابع موجود در زمینه حمایت اجتماعی شامل چندین پایان‌نامه تحصیلی و تعداد اندکی پژوهشهای سازمانی است. بیشتر این پژوهشها توسط دانشجویان رشته‌های روان‌شناسی و علوم تربیتی انجام پذیرفته است. در ادامه فقط به عناوین برخی از تحقیقات در این زمینه اشاره می‌شود:

فقیرپور (۱۳۷۰). «رابطه حمایت اجتماعی ادراک شده و مشکلات روان‌شناختی نوجوانان (هیجان‌پذیری، ضعف روانی و وسواس، گوشه‌گیری، رفتار پارانویایی، رفتار تهاجمی و تمایلات بی‌قراری)»

علی‌پور (۱۳۷۱). «رابطه ویژگیهای شخصیتی، حمایت اجتماعی یا آسیب‌پذیری روان‌تنی در برابر استرس در بین دانشجویان دانشگاههای شهر تهران»

لطفی (۱۳۷۲). «رابطه منبع کنترل و حمایت اجتماعی با هم‌رنگی اجتماعی»

هاشمی نصره‌آباد (۱۳۷۳). «رابطه منبع کنترل، عزت نفس و حمایت اجتماعی با روشهای مقابله‌ای در دانشجویان دانشگاه تبریز»

پیامی بوساری (۱۳۷۴). «وضعیت حمایت‌های اجتماعی و ارتباط آن با فرسودگی شغلی پرستاران»

عبدی‌فرد (۱۳۷۴). «رابطه حمایت اجتماعی و منبع کنترل درونی با سازگاری در دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه مشهد»

گل‌رضایی (۱۳۷۵). ارتباط بین پیشینه اجتماعی اقتصادی، حمایت اجتماعی، عزت نفس با میزان افسردگی در میان دانشجویان دانشگاه تهران»

آخوندی (۱۳۷۶). «رابطه حمایت اجتماعی ادراک شده با سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان شهر تهران را بررسی کرده است»

بهرامی (۱۳۷۸). «در بررسی مؤلفه‌های بنیادین سازش‌یافتگی در آزادگان ایرانی»، به منظور ارزشیابی مؤلفه‌های سازش‌یافتگی در اسرا از چهار آزمون سلامت عمومی، زمینه‌یابی دیدگاه‌های شخصی، مقیاس حمایت اجتماعی و مقیاس جهت‌گیری مذهبی محقق ساخته استفاده کرده است.

رستگار خالد (۱۳۸۱). «در بررسی سنجش تعارض نقش‌های شغلی - خانوادگی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن: مطالعه موردی خانواده‌های زوجین هر دو شاغل (تهران)»، تأثیر حمایت اجتماعی بر تعارض کار - خانواده به مثابه راهی برای کاهش تعارض را بررسی کرده است.

۲-۱- حمایت اجتماعی

درباره حمایت اجتماعی تعاریف متعددی مطرح شده است که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

هاوس (۱۹۸۱) حمایت اجتماعی را نوعی مبادله بین فردی می‌داند که پیوندهای عاطفی، کمک‌های مؤثر ابزاری، ارائه اطلاعات و اظهارنظر و ارزیابی دیگران را دربرمی‌گیرد.

شافر، کوین و لازاروس (۱۹۸۱) با تأکید بر ادراکات ذهنی فرد، حمایت اجتماعی را عبارت می‌دانند از ارزشیابیها یا ارزیابیهای فرد از اینکه آیا و به‌راستی تا چه حد یک تعامل یا الگوی تعاملات یا روابط برای وی سودمند است (رستگار خالد. ۱۳۸۱. ۱۶۲ به نقل از Scheafer & at el. 1981. 384).

ساراسون (۱۹۸۷) حمایت اجتماعی را ادراک فرد از اینکه مورد محبت، علاقه و ارزشمندی برای دیگری است و به حضور افرادی که آمادگی همیاری و مساعدت به فرد را در موقعیتهای فردی دارند، تعریف می‌کند (لیوارجانی. ۱۳۷۵. ۳۱).

کهن و آنتونیسسی (۱۹۸۰) حمایت اجتماعی را ترکیبی از سه عنصر عاطفه، تصدیق و یاری تعریف کرده‌اند. عاطفه شامل ابراز عشق و محبت، تصدیق آگاهی از رفتار و بازخوردهای مناسب و یاری شامل مساعدت مستقیم (مانند پول قرض دادن و یاری دادن در انجام کارها) است (همان به نقل از آبی. ۱۹۸۵).

گانستر و ویکتور حمایت اجتماعی را به دو نوع کارکردی و ساختاری طبقه‌بندی می‌کنند. حمایت اجتماعی ساختاری^(۱) دربرگیرنده امور عینی و به‌ویژه روابط اجتماعی رسمی یا غیررسمی فرد با دیگران و تعداد نقشهایی است که او ایفا می‌کند و به همین دلیل، حمایت ساختاری ناظر به شبکه روابط اجتماعی فرد با دیگران به‌ویژه تعداد افرادی که با هم تعامل دارند، نوع و میزان ارتباطاتی است که مجموعه‌ای از افراد را در یک شبکه اجتماعی معین به هم پیوند می‌دهد. در حالی که حمایت اجتماعی کارکردی^(۲) (کنشی) بعد کیفی روابط اجتماعی‌ای است که فرد برقرار می‌کند و تا حد زیادی به ویژگیها و خصایص روابط اجتماعی مربوط می‌شود؛ اهمیت آن از این‌روست که، روابط مذکور تا چه حد می‌تواند برای فرد در برخورد با فشارهای روانی و اجتماعی نقش محافظ و تعدیل‌کننده داشته باشد. به همین اعتبار، این نوع حمایت ناظر است بر آثار و نتایجی که از روابط و تعاملات اجتماعی برای فرد حاصل می‌شود و چند شکل عمده دارد که عبارتند از: حمایت اطلاعاتی از قبیل ارائه اطلاعات و راهنمایی برای رفع مشکل، حمایت ابزاری نظیر قرض دادن پول و خریداری اجناس و حمایت عاطفی مانند تعامل صمیمانه یا روابط احترام‌آمیز و تقویت حرمت ذات فرد و حس ارزشمندی در او (رستگار خالد، ۱۳۸۱، ۱۶۳ به نقل از Scheafer & at el. Ibid. P:386). در این تحقیق نوع حمایت اجتماعی کارکردی مورد توجه است.

«حمایت اجتماعی عبارت است از روابط و مبادلات نامتقارن گرم و ششونات

مختلف زندگی اجتماعی و ابعاد مختلف روابط امداد رسانی داوطلبانه که شامل بعد

معرفتی (راهنمایی، مشاوره و آموزش)، بعد مادی (کمکهای اقتصادی)، بعد عاطفی

(ابراز همدردی) و بعد منزلتی (اعاده کرامت انسانی) می‌شود» (چلبی، ۱۳۷۵، ۱۵۸).

(در این تحقیق ابعاد حمایت اجتماعی مذکور به جزء بعد عاطفی مورد نظر است).

منبع حمایت اجتماعی دو قسم است:

الف - در درون جامعه و روابط آن قرار دارد و به روابط، چگونگی و تعداد روابط با دیگران

می‌پردازد.

ب - در درون فرد و ادراک او قرار دارد. فرد احساس حمایت و در نتیجه آرامش و عزت نفس می‌کند، حتی اگر ارتباطات وی کم باشد (گل‌رضایی، ۱۳۷۵، ۳۸). روان‌شناسان از دیدگاه شناختی تأکید کرده‌اند که ادراکهای حمایت به این دلیل مهم‌اند که مردم از اینکه چگونه دنیایشان را تفسیر می‌کنند تأثیر می‌پذیرند و نه از اینکه دنیایشان چگونه هست. در نتیجه، ممکن است یک رفتار مثبت، منفی تعبیر شود و رفتار منفی، مثبت تلقی شود. به‌طور آشکار زمانی که ادراکها تا این درجه از واقعیت فاصله می‌گیرند، اهمیت وافر می‌یابند (ثامنی، ۱۳۷۶، ۲۸ به نقل از هوب فول و همکاران، ۱۹۹۳، ۶۸۷). در مطالعه حاضر، ادراک و ارزیابی دانشجویان از حمایت اجتماعی بررسی می‌شود.

از لحاظ نظری دو مدل متفاوت درباره رابطه بین حمایت و بهزیستی وجود دارد. مدل سپرمانند می‌گوید: حمایت اجتماعی فقط برای افراد تحت استرس کارایی دارد و به‌مثابه سپری در مقابل تأثیر بالقوه آسیب‌زای وقایع استرس‌زا محافظ افراد است.

مدل تأثیر کلی معتقد است: حمایت اجتماعی صرف‌نظر از اینکه فرد تحت استرس باشد یا خیر، آثار سودمندی دارد (علی‌پور، ۱۳۷۱، ۸۲ به نقل از Cohen, S. Ashby Wills T, 1985). تأثیر سودمند و تعمیم‌یافته حمایت می‌تواند به علت شبکه‌های وسیع اجتماعی که برای افراد تجارب مثبت و مجموعه‌ای از نقشهای پاداش‌آور و ثابتی در جامعه فراهم می‌کنند، ایجاد شود. روی هم‌رفته این نوع حمایت می‌تواند بر بهزیستی فرد به دلیل ایجاد تأثیر مثبت، احساس پیش‌بینی‌پذیری و ثبات در موقعیت زندگی و ترفیع ارزش خویشتن مؤثر باشد (همان به نقل از House & at el, 1982). در این تحقیق مدل تأثیر کلی مورد نظر است.

تری‌دی (۱۹۸۵) معتقد است رویکردهای متفاوت محققان در بررسی حمایت اجتماعی عبارتند از:

۱. جهت^(۱) حمایت: حمایت اجتماعی نوعی مبادله است که در آن حمایت هم داده و هم گرفته می‌شود، هرچند بیشتر تحقیقات بر حمایت اجتماعی دریافت شده تمرکز داشته‌اند.
۲. ترتیب^(۲) حمایت: برخی از پژوهشها بر حمایت در دسترس توجه کرده‌اند، یعنی کیفیت

و کمیت حمایتی که فرد به آنها دسترسی داشته است؛ حال آنکه برخی محققان بر حمایت به اجرا گذاشته شده، تأکید داشته‌اند. بدین معنا که فرد تا چه حد عملاً از این منابع بهره برده است. ۳. توصیف^(۱) یا ارزیابی^(۲) حمایت: این دو مفهوم دربرگیرنده دو جنبه متمایز از حمایت اجتماعی هستند، از یک سو برخی از محققان بر رضایت فرد از حمایت اجتماعی‌ایی که دریافت داشته است تأکید کرده‌اند، از سوی دیگر برخی از مطالعات صرفاً توصیف فرد از حمایت اجتماعی را مطرح کرده‌اند.

۴. محتوای^(۳) حمایت: محتوای حمایت از یک وضعیت به وضعیت دیگر تا حد زیادی تنوع می‌پذیرد. براساس نظر تریدی سودمندترین سنخ‌شناسی از محتوای حمایت را هاوس (۱۹۸۱) ارائه داده است. او چهار نوع حمایت را از هم متمایز می‌کند: حمایت عاطفی، حمایت ابزاری، حمایت اطلاعاتی و حمایت ارزیابی. نخستین نوع حمایت تأمین‌کننده اعتماد، همدلی و عشق برای فرد است و بر دوست داشتن، مراقبت و توجه از وی دلالت می‌کند. رفتارهای کمک‌کننده متکی بر تأمین زمان، مهارت و منابع برای فرد، حمایت ابزاری به‌شمار می‌آیند. حمایت اطلاعاتی نیز به مشورت و راهنمایی ارجاع می‌شود، حال آنکه حمایت ارزیابی‌کننده بازخورندهای ارزیابی‌کننده عملکرد فرد را دربرمی‌گیرد.

۵. شبکه‌های حمایت: این بُعد دربرگیرنده ابعاد پیشین است و بر منابع اصلی حمایت اجتماعی نظیر خانواده، دوستان نزدیک، همسایگان، همکاران، متخصصان و اجتماع دلالت می‌کند. برخی از مطالعات بر خود شبکه متمرکز بوده‌اند، در حالی که برخی دیگر از مطالعات، خصایص افراد را در درون شبکه‌های حمایت بررسی کرده‌اند (رستگار خالد. ۱۳۸۱. ۱۶۴ به نقل از Trady, 1985. 188-190).

با توجه به مفهوم، مبانی و رویکردهای مختلف به حمایت اجتماعی در این پژوهش:

۱. جهت حمایت اجتماعی یک‌طرفه و نامتقارن است و از سوی اجتماع علمی صورت

می‌پذیرد.

۲. حمایت اجتماعی به اجرا گذاشته شده موردنظر است و از دانشجویان کارشناسی ارشد درباره بهره‌مندی از ابعاد مختلف آن پرسش شده است.

۳. ارزیابی و ادراک دانشجو از حمایت اجتماعی دریافت شده و میزان رضایت از آن مدنظر است.

۴. حمایت اجتماعی کارکردی (کنشی) در بعد معرفتی (اطلاعاتی)، مادی و منزلتی مورد توجه است، و حمایت اجتماعی اجتماع علمی از دانشجویان جنبه معرفتی آن شامل آموزش، راهنمایی و مشاوره دارای اهمیت بیشتری است.

۵. منبع حمایت اجتماعی علمی شامل استادان، مدیران آموزشی و پژوهشی دانشگاهها، پژوهشگران و سایر متخصصانی (اجتماع علمی) است که دانشجویان در فعالیتهای علمی و پژوهشی با آنها رابطه برقرار می‌کند.

گرایش^(۱) دارای تعاریف متعددی است که عبارتند از: نظام پایداری از ارزشیابیهای مثبت یا منفی، احساسات عاطفی و تمایل به رفتار مخالف یا موافق نسبت به یک موضوع اجتماعی (کرج. کراچفلید و بالاکی. ۱۹۶۲) (کریمی. ۱۳۷۹. ۷).
اجزای گرایش عبارتند از:

الف) جزء شناختی: منظور از آن، اطلاعاتی است که فرد درباره موضوع گرایش دارد که معمولاً با نوعی ارزیابی همراه است. اطلاعات و شناختی که دانشجو از وضعیت اجتماعی علمی و شرایط و تسهیلات و تحصیلات دکتری در داخل و یا خارج از کشور دارد، بر ارزیابی او برای ادامه تحصیل در داخل یا خارج از کشور تأثیرگذار است. ارزیابی دانشجو با توجه به شناخت و اطلاعات کسب شده درباره ادامه تحصیل در خارج از کشور می‌تواند مثبت یا منفی باشد.

ب) جزء عاطفی و احساسی: در این بعد، فرد به موضوع گرایش، احساسات عاطفی ابراز می‌دارد و احساس خوشایند (خوشحالی، علاقه و محبت و اشتیاق) و یا ناخوشایند (نفرت، انزجار، اضطراب و ترس) به دست می‌آورد. اگرچه در گرایش، جزء عاطفی و احساسی مهمترین جنبه است و بر آن تأکید می‌شود، شاید این جزء در گرایش دانشجویان کارشناسی ارشد به ادامه تحصیل دکتری در خارج از کشور، اهمیت اساسی نداشته باشد. زیرا نوع انتخاب در اینجا بیشتر جنبه عقلانی و مبتنی بر شناخت و آگاهی است.

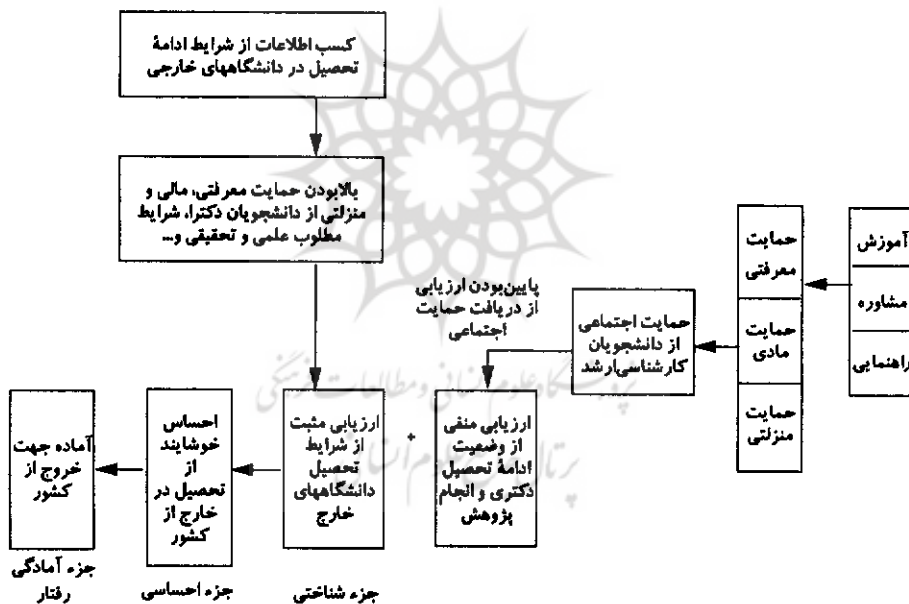
(1) Attitude

ج) جزء آمادگی رفتار: یعنی گرایش، شخص، را آماده می‌کند تا در برخورد با موضوع گرایش، رفتاری از خود نشان دهد. چنانچه از بُعد شناختی گرایش دانشجویان به تحصیل در خارج از کشور مثبت باشد و به آن احساس خوشایندی داشته باشد، برای گرفتن پذیرش از دانشگاه‌های خارج از کشور، شرکت در آزمون اعزام به خارج و... تلاش کرده و از طرق مختلف برای دستیابی به این منظور اقدام می‌نماید (این سه جزء به یکدیگر وابسته‌اند).

۲- مدل تحقیق

با توجه به مفاهیم و مبانی مذکور، مدل تحقیق در نمودار زیر نشان داده شده است.

۳- فرضیه تحقیق

فرضیه اصلی عبارت است از اینکه بین میزان ارزیابی دانشجویان کارشناسی ارشد از حمایت اجتماعی و میزان گرایش آنها به ادامه تحصیل در خارج از کشور رابطه وجود دارد.

۴- روش تحقیق

این تحقیق از نوع پیمایشی^(۱) است و توصیفی محسوب می‌شود. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه‌ای با ۷۷ پرسش استفاده شده است. در پرسشنامه مذکور علاوه بر پرسش دربارهٔ ویژگی‌های جمعیتی، علمی و پژوهشی دانشجویان کارشناسی ارشد، از شاخصهای ترکیبی برای سنجش متغیر حمایت اجتماعی و گرایش به ادامهٔ تحصیل در خارج از کشور استفاده و به صورت طیف پنج قسمتی پرسش شده است. جامعه آماری این تحقیق را دانشجویان کارشناسی ارشد دوگروه عمده رشتهٔ تحصیلی علوم انسانی و فنی و مهندسی دانشگاههای دولتی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در شهر تهران در نیمهٔ دوم سال تحصیلی ۸۰-۸۱ تشکیل می‌دهند. دانشگاههای تهران، شهید بهشتی، تربیت مدرس، الزهرا، علامه طباطبایی، تربیت معلم، صنعتی شریف، علم و صنعت، خواجه نصیرالدین طوسی و امیرکبیر در این تحقیق بررسی شدند. نمونه‌گیری به روش تصادفی طبقه‌بندی نسبی و حجم نمونه ۳۰۳ نفر در نظر گرفته شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده و تجزیه و تحلیل در دو قسمت توصیفی و تحلیلی ارائه شده است. در تحلیل روابط بین متغیرها از ضریب همبستگی متناسب با سطح سنجش آنها استفاده شده است. دربارهٔ متغیرهای با سطح سنجش ترتیبی، از ضریب همبستگی Kendall's tau-b برای آزمون معناداری روابط و میزان همبستگی بین این متغیرها استفاده شده است. به منظور اندازه‌گیری متغیرهای با سطح سنجش اسمی از آزمون معناداری χ^2 (برای معناداری روابط بین متغیرها) و از ضریب توافق Phi برای تعیین میزان توافق استفاده شده است.

۵- تعریف مفاهیم تحقیق

در این پژوهش منظور از اجتماع علمی دانشمندان، متخصصان، پژوهشگران و به‌طور خاص اساتید، اعضای هیئت علمی، مدیران پژوهشی و آموزشی دانشگاههاست که در رشته‌های مختلف علمی و فنی مشغول به تدریس و پژوهش هستند. دانشجویان (کارشناسی ارشد) نیز به‌صورت بالفعل یا بالقوه جزو اجتماع علمی محسوب می‌شوند.

منظور از حمایت اجتماعی، کمک و مساعدت نامتقارن (یک جانبه و بدون چشمداشت) اجتماع علمی به صورت کمکهای اطلاعاتی (آموزش، راهنمایی و مشاوره)، مادی و منزلتی به دانشجویان کارشناسی ارشد است به طوری که آنها توجه، احترام و ارزشمندی، کمک و مساعدت مادی و یاری در امور تحصیلی و علمی را ادراک کنند. حمایت معرفتی (اطلاعاتی)، ارائه اطلاعات و آگاهیهای لازم در زمینه امور تحصیلی و علمی به صورت آموزش، راهنمایی و مشاوره به دانشجویان است. آموزش عبارت است از انتقال معلومات و مهارتهای مربوط به رشته تحصیلی به دانشجویان. با توجه به اینکه دانشجویان کارشناسی ارشد در طول دوران تحصیل تا این مقطع با بسیاری از ضوابط و مقررات دانشجویی آشنا هستند، راهنمایی آنها بیشتر شامل شناساندن و آگاهی دادن در زمینه آیین نامه های آموزشی و پژوهشی در دوره کارشناسی ارشد و به خصوص درباره اصول پژوهشهای درسی، پژوهشهای تحقیقاتی و پایان نامه کارشناسی ارشد است. بنابراین راهنمایی مجموعه خدمات و فعالیتهای یاورانه علمی از سوی اجتماع علمی (به خصوص اساتید) به دانشجویان در زمینه های تحصیلی، علمی و پژوهشهای درسی و پایان نامه است، به طوری که آنها بتوانند با استفاده از امکانات موجود برای انجام فعالیتهای علمی و پژوهشی تصمیمات درستی اتخاذ کنند. منظور از مشاوره، فعالیتی تخصصی، یاورانه، حضوری و هدفدار است که دانشجوی کارشناسی ارشد می تواند مشکلات تحصیلی و درسی خویش را در محیطی توأم با تفاهم و همدلی با مشاور مطرح کند و پس از تجزیه و تحلیل مشکلات، راه حل و تصمیم مناسب اتخاذ نماید. مشاور می تواند از زمره اساتید، استاد مشاور، مدیران آموزشی و پژوهشی و یا دیگر اعضای اجتماع علمی باشد. البته مشاوره می تواند علاوه بر مشکلات تحصیلی و درسی برای رفع مشکلات عاطفی و در هنگام بروز مشکلات روحی و خانوادگی برای دانشجویان عرضه شود. حمایت مادی تهیه و تدارک کمکهای مالی و خدمات مادی مورد نیاز دانشجویان از سوی رؤسای دانشگاهها، مدیران آموزشی و پژوهشی و یا استادان است.

منظور از گرایش دانشجویان کارشناسی ارشد به ادامه تحصیل در خارج از کشور، کسب اطلاعات و شناخت درباره شرایط تحصیل در خارج از کشور و ارزیابی مثبت درباره آن، داشتن

احساس خوب و خوشایند به آن و اقدام در جهت کسب پذیرش و انجام مراحل اولیه برای خروج از کشور است. این گرایش ممکن است همراه با گرایش به مهاجرت از کشور باشد و یا اینکه منجر به مهاجرت گردد.

متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق (مقیاسها) براساس شاخصها، مؤلفه‌ها و معرفیها به‌طور خلاصه در جداول (۱) و (۲) نشان داده شده است.

۶- توصیف و تحلیل یافته‌های تحقیق

ابتدا متغیرهای مختلف تحقیق به‌طور اجمال توصیف می‌شود. تعداد دانشجویان زن درصد پایینی (۱۹/۵ درصد) از جمعیت مطالعه شده را تشکیل می‌دهد و مردان حدود ۴ برابر هستند. در مقطع کارشناسی ارشد، تعداد دانشجویان زن درصد اندکی را نسبت به دانشجویان مرد تشکیل می‌دهند. جمعیت مطالعه شده، به سه گروه سنی تقسیم شدند. در این توزیع بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۲۱-۲۵ سال با ۱۸۲ نفر است. سایر آمارهای توصیفی جمعیت مطالعه شده از نظر سنی به این شرح است: بیشترین فراوانی (نما) ۲۴، میانگین ۲۵/۵۶ و انحراف معیار ۲/۶۷۲. جمعیت مطالعه شده از نظر سنی جوان است و ۹۴ درصد زیر ۳۰ سال سن دارند. از نظر وضعیت تأهل ۷۹/۹ درصد از جمعیت مطالعه شده را افراد مجرد و ۱۹/۱ درصد را متأهلان تشکیل می‌دهند. بدین ترتیب اکثر آنها مجردند. دلیل این امر می‌تواند این باشد که افراد مجرد برای انجام رساله و مطالعه فرصت بیشتری برای حضور در دانشگاه دارند. از نظر اهلیت ۷۴/۲ درصد جمعیت مطالعه شده اهل شهرهای بزرگ و کوچک یا روستاهای کشورند و تعداد کمی از آنها یعنی ۲۳/۸ درصد اهل تهران هستند. بنابراین اگرچه تحقیق در دانشگاههای شهر تهران انجام پذیرفته، در واقع نظرخواهی دانشجویان از شهرهای مختلف کشور سنجش شده است. توزیع دانشجویان برحسب دانشگاه محل تحصیل در جدول (۳) نشان داده شده است. در بخش اول تعداد کل دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاههای مطالعه شده (N) برحسب گروه رشته تحصیلی ارائه و در بخش دوم تعداد نمونه و جمعیت مطالعه شده برحسب گروه رشته تحصیلی و دانشگاه محل تحصیل آمده است.

جدول ۲: مقیاس گرایش به ادامه تحصیل در خارج از کشور

گرایش به ادامه تحصیل در خارج از کشور					
ابعاد		جنبه شناختی		جنبه عاطفی	جنبه آمادگی رفتار
شاخص	کسب اطلاعات	ارزیابی مثبت از ادامه تحصیل خارج از کشور	خوشایندی یا ناخوشایندی	آماده برای رفتار	تشویق و حمایت
معرف	- از طریق اساتید - از طریق اینترنت	- درباره حمایت از دانشجویان دکتری - درباره تبادل اطلاعات بین اعضای اجتماع علمی - دستیابی به آخرین یافته‌های علمی و فنی	- دستیابی به آرامش روحی - دستیابی به احترام و ارزش واقعی - اشتیاق برای خروج از کشور - اضطراب دوری از خانواده	- پرکردن فرم پذیرش - جمع آوری و تهیه پس‌انداز - شرکت در آزمون زبان	تشویق دانشجویان به خروج از کشور

جدول ۳: توزیع فراوانی دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه‌های مطالعه شده برحسب گروه رشته تحصیلی در سال تحصیلی ۱۳۸۱-۱۳۸۰ ه. ش و تعداد نمونه برحسب دانشگاه محل تحصیل و گروه رشته تحصیلی

دانشگاه	تعداد کل دانشجویان N		نمونه انتخابی n		درصد کل	درصد خالص	درصد جمعی
	فنی و مهندسی	علوم انسانی	فنی و مهندسی	علوم انسانی			
الزهرا	۲۵۰		۷		۲/۳	۲/۳	۲/۳
تربیت مدرس	۷۷۷	۷۳۸	۲۴	۲۵	۱۵/۸	۱۵/۸	۱۸/۲
تربیت معلم	۱۶۰		۷		۲/۳	۲/۳	۲۰/۵
تهران	۸۲۵	۱۶۰۶	۴۶	۲۳	۲۲/۴	۲۲/۴	۴۲/۹
شهید بهشتی	۵۵	۸۵۸	۱۷	۲	۶/۶	۶/۶	۴۹/۵
صنعتی امیرکبیر	۱۰۱۵			۲۸	۹/۲	۹/۲	۵۸/۸
صنعتی خواجه نصیر	۵۷۰			۱۵	۵	۵	۶۳/۷
صنعتی شریف	۱۴۲۵			۳۷	۱۲/۲	۱۲/۲	۷۵/۹
علامه طباطبایی		۱۴۱۵	۳۸		۱۲/۵	۱۲/۵	۸۸/۵
علم و صنعت	۱۱۶۷			۳۴	۱۱/۶	۱۱/۶	۱۰۰
جمع	۵۸۳۴	۵۰۲۷	۱۶۴	۱۳۹	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

تعداد کل دانشجویان کارشناسی ارشد در دو گروه رشته تحصیلی علوم انسانی و فنی و مهندسی در دانشگاههای مطالعه شده ۱۰۸۶۱ نفر هستند. از این تعداد ۳۰۳ نفر به مثابه نمونه تحقیق انتخاب شدند. همچنانکه در جدول ۳، نیز مشاهده می شود بیشترین تعداد نمونه متعلق به دانشگاه تهران با ۶۹ نفر دانشجوی کارشناسی ارشد در دو گروه رشته تحصیلی و کمترین تعداد نیز از دانشگاههای الزهرا و تربیت معلم هر یک با ۷ نفر است. نسبت جمعیت مطالعه شده از حیث گروه رشته تحصیلی ۴۵/۹ درصد در رشته علوم انسانی و ۵۴/۱ درصد در گروه فنی و مهندسی است. در مجموع ۱۳۹ نفر در رشته های علوم انسانی و ۱۶۴ نفر در رشته های فنی و مهندسی در نمونه آماری قرار گرفته اند.

جمعیت مطالعه شده در ۵۵ رشته فنی و مهندسی و ۴۲ رشته علوم انسانی مشغول به تحصیل بوده اند. این رشته ها به ۱۱ رشته فنی و مهندسی (مهندسی برق، شیمی، عمران، مواد و متالورژی، مکانیک، کامپیوتر، صنایع، خودرو، معدن، هوا - فضا و هسته ای) و ۱۵ رشته علوم انسانی (زبان و ادبیات فارسی، زبان و ادبیات عرب، علوم جغرافیا، علوم اجتماعی، علوم تربیتی، روان شناسی، تاریخ، زبان شناسی، فلسفه، زبان انگلیسی، حقوق، علوم سیاسی، باستان شناسی، مدیریت، حسابداری و علوم اقتصادی) تقسیم شدند. در رشته های علوم انسانی بیشترین تعداد در رشته حسابداری و مدیریت با ۲۵ نفر و سپس در مجموعه علوم اجتماعی با ۲۴ نفر است. در رشته های فنی و مهندسی نیز بیشترین تعداد در رشته مهندسی برق با ۳۷ دانشجو و مهندسی عمران و شیمی هر یک با ۲۸ دانشجو است. در برخی از رشته ها نیز فقط یک نفر در نمونه آماری قرار گرفته است که البته به دلیل تعداد کم دانشجویان در این رشته هاست. جمعیت مطالعه شده در ترم های ۲ تا ۸ مشغول به تحصیل بوده اند. با توجه به اینکه غالباً کلاس های درسی دانشجویان کارشناسی ارشد حداکثر تا ترم ۳ یا ۴ ارائه می گردد و پس از آن دانشجویان مشغول گذراندن پایان نامه هستند، دانشجویان از بُعد ترم تحصیلی به دو گروه تقسیم بندی شدند: ۱) دانشجویانی که در حال گذراندن واحدهای درسی اند و در ترم های ۱ تا ۳ مشغول به تحصیل هستند و ۲) دانشجویانی که در حال گذراندن پایان نامه های تحصیلی اند و در ترم های ۴ تا ۸ مشغول به تحصیل هستند. بیشتر افراد نمونه در ترم های بالاتر بوده و غالباً در حال گذراندن پایان نامه هستند و لذا با مسائل و مشکلات پژوهشی و نگارش رساله

کارشناسی ارشد آشنایی دارند. بیشترین فراوانی جمعیت مطالعه شده (نما) در ترم دوم تحصیلی با تعداد ۱۳۲ است. توزیع جمعیت مطالعه شده از حیث نحوه تأمین هزینه تحصیلی نشان می‌دهد که حدود ۴۳ درصد دانشجویان کارشناسی ارشد یا شاغل هستند و یا بورسیه سازمانها و مراکز مختلف هستند و بنابراین استقلال مالی دارند و مابقی یعنی ۵۷ درصد دانشجویان به کمکهای مالی خانواده و دانشگاه وابسته‌اند. ۶۷/۷ درصد جمعیت مطالعه شده از خوابگاههای دانشجویی استفاده می‌کنند زیرا بیشتر آنها ساکن سایر شهرها و روستاهای کشورند، این دانشجویان با مسائل و مشکلات خوابگاهها روبه‌رو هستند.

معدل لیسانس به سه گروه رتبه‌بندی شد. بیشترین فراوانی جدول ۳، مربوط به گروه معدل ۱۶/۹۹ درصد است. ۷۴/۴ درصد از جمعیت مطالعه شده معدل لیسانس بالای ۱۵ داشته‌اند. سایر آماره‌های توصیفی مربوط به این متغیر به شرح زیر است: میانگین ۱۵/۹۵، مد یا نما ۱۷ و انحراف معیار ۱/۳۵۳، ۱۶۸ نفر (۵۵/۴ درصد) از جمعیت مطالعه شده در انجام پروژه‌های تحقیقاتی همکاری داشته و ۱۲۴ نفر (۴۰/۹ درصد) تاکنون در انجام پروژه‌ای شرکت نداشته‌اند. با توجه به پاسخ جمعیت مطالعه شده به این متغیر، تعداد انجام پروژه در سه گروه رتبه‌بندی شد. جمعیت مطالعه شده از نظر تعداد انجام پروژه، حداقل در انجام یک تا حداکثر ۲۰ پروژه شرکت داشته‌اند. بیشترین فراوانی مربوط به انجام یک تا سه پروژه است که حدود ۷۴ درصد این افراد را تشکیل می‌دهد. در میان جمعیت مطالعه شده تنها ۳۸ نفر (۱۲/۵ درصد) از آنها جایزه علمی دریافت کرده‌اند. تعداد ۷۴ نفر از جمعیت مطالعه شده (۲۴/۴ درصد) مقاله علمی داشته‌اند و ۲۱۲ نفر نیز تاکنون مقاله ارائه شده علمی نداشته‌اند. تعداد مقالات با توجه به پاسخها در سه گروه رتبه‌بندی شده است. حدود ۷۰ درصد پاسخگویان یک یا دو مقاله علمی ارائه شده داشته‌اند. نما (بیشترین فراوانی) یک مقاله است. بیشتر جمعیت مطالعه شده بین ۳ تا ۵ ساعت در روز مطالعه می‌کنند و کسانی که بیش از ۵ ساعت را به مطالعه اختصاص می‌دهند ۱۸/۵ درصد از آنها را تشکیل می‌دهند. این جدول نشان می‌دهد که، ۸۰ درصد جمعیت مطالعه شده کمتر از ۵ ساعت در روز مطالعه می‌کنند و این امر می‌تواند ناشی از اشتغالات فراوان دانشجویان باشد که فرصت مطالعه را محدود می‌کند. ۶۵ نفر (۲۱/۵ درصد) جمعیت مطالعه شده با مراکز علمی و پژوهشی خارج از کشور ارتباط علمی دارند و این درصد پایینی را تشکیل

می‌دهد. این ارتباط به منظورهای مختلفی است. در میان جمعیت مطالعه شده ایجاد ارتباط به منظور تبادل نظر درباره موضوعات علمی ۸/۶ درصد، حل مسائل و مشکلات علمی ۳/۶ درصد، استفاده از یافته‌های علمی درباره موضوعات مورد نظر ۱۴/۵ درصد و سایر موارد ۴ درصد را تشکیل می‌دهد. استفاده از یافته‌های علمی بیشترین علت ایجاد ارتباط با مراکز علمی و پژوهشی خارج از کشور است.

در بررسی جنبه‌های مختلف حمایت اجتماعی این نتایج به دست آمد: ۳۷/۴ درصد پاسخگویان سطح ارائه آموزش را خیلی بالا و بالا، ۴۸ درصد متوسط و ۱۴/۶ درصد آن را در سطح پایین و خیلی پایین ارزیابی کرده‌اند. از نظر اکثر جمعیت مطالعه شده، رشته‌های تحصیلی‌شان کاربردی و مفید است. اساتید منابع داخلی و خارجی را به دانشجویان معرفی می‌کنند و به تشکیل کلاس‌های کمک آموزشی در دانشگاهها اهمیت داده می‌شود.

از نظر ۱۶/۷ درصد پاسخگویان میزان راهنمایی، در سطح بالا و خیلی بالا، ۵۲/۶ درصد متوسط و ۳۱ درصد نیز آن را در سطح پایین و خیلی پایین ارزیابی کرده‌اند. از نظر جمعیت مطالعه شده، در صورت ضرورت دریافت راهنمایی به راحتی نمی‌توان به اساتید دست یافت و همچنین آنها فرصت کافی برای راهنمایی و خدمات آموزشی در این فرضیه ندارند. ۱۳/۳ درصد پاسخگویان نمره بالا و خیلی بالا، ۴۹/۶ درصد نمره متوسط و ۳۷/۱ درصد نمره پایین و خیلی پایین به خدمات مشاوره اختصاص داده‌اند. حدود ۸۷ درصد پاسخگویان میزان ارائه مشاوره را در سطح متوسط و پایین ارزیابی کرده‌اند. از نظر اکثر جمعیت مطالعه شده، در صورت لزوم برای دریافت مشاوره به راحتی نمی‌توان به اساتید دست یافت و همچنین در دانشگاهها یا مراکز مشاوره‌ای وجود ندارد و یا از عملکرد آنها رضایت در حد پایینی است. پاسخگویان از میزان خدمات مشاوره رضایت کمتری نسبت به سایر متغیرهای جنبه معرفتی حمایت اجتماعی دارند.

ارزیابی جمعیت مطالعه شده درباره میزان حمایت معرفتی که از سه متغیر آموزش، راهنمایی و مشاوره ترکیب یافته عبارت است از: ۱۲/۲ درصد در سطح بالا و خیلی بالا، ۶۲ درصد در سطح متوسط و ۲۵/۷ درصد در سطح پایین و خیلی پایین. در مجموع، ۸۷ درصد از پاسخگويانی که ارزیابی آنها در این مقیاس لحاظ شده است، جنبه معرفتی حمایت اجتماعی را در سطح متوسط و پایینی ارزیابی کرده‌اند. ۵۲ درصد جمعیت مطالعه شده میزان حمایت مادی

را در سطح پایین و خیلی پایین، ۳۵/۵ درصد در سطح متوسط و ۱۱/۵ درصد در سطح بالا و خیلی بالا ارزیابی کرده‌اند. پاسخگویان از وضعیت تهیه کتب و نشریات تخصصی مورد نیاز و حمایت مالی دانشگاه و اساتید برای همکاری در پروژه‌های تحقیقاتی رضایت پایینی دارند. ارزیابی پاسخگویان درباره میزان حمایت منزلتی عبارت است از: ۳۱ درصد پایین و خیلی پایین، ۴۳/۸ درصد در سطح متوسط و ۲۵/۱ درصد بالا و خیلی بالا. بالاترین میانگین مربوط به گویۀ تشویق دانشجویان برای چاپ یافته‌های علمی در نشریات کشور و پایین‌ترین میانگین مربوط به استفاده از نظریات دانشجویان در زمینه‌های مختلف است. ارزیابی جمعیت مطالعه شده از میزان حمایت اجتماعی دریافتی که ترکیبی از متغیرهای قبلی است نشان می‌دهد که ۹ درصد پاسخگویان نمره بالا و خیلی بالا، ۵۶ درصد نمره متوسط و ۳۴/۹ درصد نیز نمره پایین و خیلی پایین به این متغیر اختصاص داده‌اند. در مجموع، از نظر اکثر جمعیت مطالعه شده میزان حمایت اجتماعی اجتماع علمی در سطح متوسط و پایینی قرار دارد.

از جمعیت مطالعه شده پرسیده شد: کدام یک از دانشگاه‌های داخل یا خارج از کشور را برای ادامه تحصیل ترجیح می‌دهید؟ ۷۰ نفر از جمعیت مطالعه شده (۲۳/۱ درصد) از آنها ادامه تحصیل در دانشگاه‌های داخل و ۲۲۰ نفر (۷۲/۶ درصد) ادامه تحصیل در دانشگاه‌های خارج از کشور را ترجیح داده‌اند.

جدول ۴، میزان گرایش پاسخگويانی که تمایل به ادامه تحصیل در خارج از کشور را دارند، نشان می‌دهد.

جدول ۴: میزان گرایش به ادامه تحصیل در خارج از کشور

درصد تجمعی	درصد خالص	درصد کل	تعداد فراوانی	ارزش	میزان گرایش به ادامه تحصیل در خارج از کشور
۶۷/۱	۶۷/۱	۶۳/۴	۱۳۹	۱	خیلی بالا و بالا
۹۶/۱	۲۹	۲۷/۵	۶۰	۲	متوسط
۱۰۰	۳/۹	۳/۷	۸	۳	پایین و خیلی پایین
		۵/۴	۱۳	۰	بدون پاسخ
	۱۰۰	۱۰۰	۲۲۰		جمع کل

همچنانکه جدول ۴، نشان می‌دهد، میزان گرایش بالا و خیلی بالاست و ۹۶ درصد پاسخگویان گرایش بیش از متوسط به ادامه تحصیل در خارج از کشور دارند. پس از ارائه توصیف نتایج تحقیق، به تحلیل روابط بین متغیرها (تحلیل دو متغیره) و پاسخ به دیگر پرسش‌های تحقیق می‌پردازیم؛ به این منظور رابطه اجزای حمایت اجتماعی با متغیر وابسته و سایر متغیرهای تحقیق بررسی می‌شود.

بین ارزیابی جمعیت مطالعه شده از سطح آموزش و گرایش آنها به ادامه تحصیل در خارج از کشور رابطه معناداری وجود دارد. همبستگی رتبه‌ای بین این دو متغیر (۰/۱۰۵) مثبت است. پس کسانی که ارزیابی بالاتری از سطح آموزش داشته‌اند، گرایش بیشتری به ادامه تحصیل در خارج از کشور دارند. نتیجه آزمون ضریب همبستگی کندال B مبین وجود همبستگی بین ارزیابی جمعیت مطالعه شده از سطح آموزش و ترم تحصیلی آنهاست. محاسبه ضریب همبستگی نشانگر رابطه منفی (۰/۱۲۷-) بین این دو متغیر است. بنابراین کسانی که در ترم تحصیلی پایین‌تری هستند، دریافت آموزش را در سطح بالاتری ارزیابی کرده‌اند و بالعکس. همچنین این متغیر با سن جمعیت مطالعه شده رابطه معناداری دارد. همبستگی بین این دو متغیر نیز منفی (۰/۱۳۵-) است. بنابراین کسانی که سن بالاتری دارند، دریافت آموزش را در سطح پایین‌تری ارزیابی کرده‌اند و بالعکس. بین ارزیابی از میزان دریافت راهنمایی جمعیت مطالعه شده و گرایش آنها به ادامه تحصیل در خارج از کشور رابطه معناداری وجود دارد. همبستگی تاو کندال B بین این دو متغیر (۰/۱۲۳) است که بیانگر رابطه مثبت بین آن دو است. بنابراین کسانی که میزان دریافت راهنمایی را بالاتر ارزیابی کرده‌اند، گرایش بیشتری به ادامه تحصیل در خارج از کشور دارند. نتیجه آزمون آماری χ^2 مبین وجود همبستگی بین ارزیابی جمعیت مطالعه شده از سطح دریافت راهنمایی و جنسیت آنهاست. ضریب توافق فی، همبستگی مثبت (۰/۱۴۵) بین این دو متغیر را نشان می‌دهد. بنابراین بین دختران و پسران از حیث ارزیابی از دریافت راهنمایی از اساتید و اجتماع علمی، تفاوت معناداری وجود دارد. بین ارزیابی جمعیت مطالعه شده از میزان دریافت مشاوره و گرایش آنها به ادامه تحصیل در خارج از کشور رابطه معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی رتبه‌ای ۰/۱۰۷ است. رابطه بین این دو متغیر نیز مثبت است. بین

ارزیابی از میزان دریافت حمایت معرفتی و گرایش به ادامه تحصیل در خارج از کشور رابطه معناداری وجود دارد. این رابطه مثبت (۰/۱۷۴) است. نتیجه آزمون آماری X^2 مبین وجود همبستگی بین حمایت معرفتی با دانشگاه محل تحصیل است. ضریب توافق فی، همبستگی مثبت و متوسطی (۰/۴۰۶) را بین این دو متغیر نشان می‌دهد. بنابراین بین دانشگاه‌های مختلف از نظر ارائه حمایت معرفتی تفاوت معناداری وجود دارد. بین ارزیابی جمعیت مطالعه شده از میزان دریافت حمایت مادی و گرایش آنها به ادامه تحصیل در خارج از کشور رابطه معنادار وجود ندارد. نتیجه آزمون آماری X^2 مبین وجود همبستگی بین حمایت مادی و انجام پروژه تحقیقاتی است. ضریب توافق فی همبستگی (۰/۱۶۳) ضعیفی را بین این دو متغیر نشان می‌دهد. بنابراین بسته به اینکه جمعیت مطالعه شده در انجام پروژه‌های تحقیقاتی همکاری کرده باشد یا خیر، ارزیابی آنها از دریافت حمایت مادی و کمک‌های مادی و مالی برای انجام فعالیتهای تحقیقاتی متفاوت است. همچنین بین ارتباط جمعیت مطالعه شده با مراکز علمی خارج از کشور و ارزیابی آنها از میزان دریافت حمایت مادی رابطه معناداری وجود دارد. ضریب توافق فی، همبستگی نسبتاً ضعیفی (۰/۲۲۵) را بین این دو متغیر نشان می‌دهد. بنابراین بین کسانی که با مراکز علمی و پژوهشی خارج از کشور رابطه دارند یا خیر، از نظر ارزیابی از میزان دریافت حمایت مادی تفاوت معناداری وجود دارد. بین متغیر حمایت منزلتی و گرایش به ادامه تحصیل در خارج از کشور رابطه معناداری وجود ندارد. نتیجه آزمون آماری X^2 مبین وجود همبستگی بین ارزیابی جمعیت مطالعه شده از میزان دریافت حمایت منزلتی و گروه رشته تحصیلی است. ضریب توافق فی، همبستگی نسبتاً ضعیفی (۰/۲۰۰) بین این دو متغیر نشان می‌دهد. بنابراین بین گروه رشته تحصیلی علوم انسانی و فنی و مهندسی از حیث دریافت حمایت منزلتی و احترام و ارزش قائل شدن اجتماع علمی به آنها تفاوت معناداری وجود دارد. بین ارزیابی جمعیت مطالعه شده از میزان دریافت حمایت اجتماعی و گرایش آنها به ادامه تحصیل در خارج از کشور رابطه معنادار وجود دارد. این رابطه مثبت و ضعیف (۰/۱۵۸) است. آزمون آماری X^2 مبین وجود همبستگی بین حمایت اجتماعی با دانشگاه محل تحصیل است. ضریب توافق فی همبستگی متوسطی (۰/۴۰۱) را بین این دو متغیر نشان می‌دهد. بنابراین بین دانشگاه‌های

مختلف از حیث دریافت حمایت اجتماعی تفاوت معنادار وجود دارد. همچنین بین گروه رشته تحصیلی جمعیت مطالعه شده و ارزیابی آنها از میزان دریافت حمایت اجتماعی نیز رابطه معنادار وجود دارد. ضریب توافق فی بیانگر همبستگی ضعیف (۰/۱۷۳) بین این دو متغیر است. بنابراین بین رشته‌های گروه علوم انسانی و فنی و مهندسی از بُعد دریافت حمایت اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد. بین ارتباط با مراکز علمی و پژوهشی خارج از کشور و حمایت اجتماعی نیز رابطه معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی فی بیانگر همبستگی نسبتاً ضعیف (۰/۲۴۸) بین این دو متغیر است. بنابراین بین کسانی که با مراکز خارج از کشور رابطه دارند و یا ندارند، از حیث ارزیابی از دریافت حمایت اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد.

۷- نتیجه گیری

همچنان‌که نتایج تحقیق نشان می‌دهد، در میان ابعاد حمایت اجتماعی کمترین میانگین مربوط به بُعد مادی و سپس میزان دریافت مشاوره و بالاترین میانگین نیز مربوط به سطح آموزش است. به جزء سطح آموزش که نمره متوسط و بالایی به آن اختصاص یافته است، ارزیابی از دیگر ابعاد حمایت اجتماعی در سطح متوسط و پایین تر قرار دارد. پایین‌ترین میانگین در میان گویه‌های مربوط به مقیاس حمایت اجتماعی، گویه «وقتی دانشجویان نیاز به کتب و نشریات جدید و تخصصی داشته باشند مدیران گروه جهت تهیه آن تا رسیدن به نتیجه پیگیری می‌کنند» است. بنابراین یکی از نیازهای عمده جمعیت مطالعه شده، کتب و نشریات جدید و تخصصی است که باید مدیران گروه برای تهیه آن توجه بیشتری داشته باشند. بالاترین میانگین نیز مربوط به گویه «استادان در انجام پروژه‌های تحقیقاتی، حق الزحمه متناسب با فعالیت دانشجو را پرداخت نمی‌کنند» است. بنابراین بیشتر جمعیت مطالعه شده با این گویه موافق بوده و از حمایت مادی ناخشنود هستند. یکی از مشکلات اساسی دانشجویان کارشناسی ارشد در زمینه پژوهش و نگارش پایان‌نامه، در دسترس نبودن اساتید و نداشتن وقت کافی برای ارائه مشاوره و راهنمایی است. بین جمعیت مطالعه شده (دانشجویان کارشناسی ارشد) دانشگاه‌های مختلف از حیث دریافت حمایت اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین بین جمعیت

مطالعه شده در دو گروه رشته تحصیلی علوم انسانی و فنی و مهندسی نیز از حیث دریافت حمایت اجتماعی و حمایت منزلتی تفاوت معناداری وجود دارد. در میان متغیرهای مربوط به سطح علمی و پژوهشی دانشجویان، بین انجام پروژه تحقیقاتی و ارتباط با مراکز علمی و پژوهشی خارج از کشور با حمایت اجتماعی و جنبه مادی آن رابطه معنادار و همبستگی ضعیفی وجود دارد. بین معدل، تعداد انجام پروژه، دریافت جوایز علمی، ارائه مقاله علمی و تعداد آن با حمایت اجتماعی و ابعاد مختلف آن رابطه معناداری وجود ندارد. در بین سایر متغیرهای تحقیق بین ترم تحصیلی و سن جمعیت مطالعه شده با سطح ارائه آموزش و بین جنسیت با سطح ارائه راهنمایی رابطه معناداری وجود دارد. بین وضعیت تأهل، نحوه تأمین هزینه تحصیلی، اهلیت، استفاده از خوابگاه با حمایت اجتماعی و ابعاد آن رابطه معناداری وجود ندارد. ۷۳ درصد جمعیت مطالعه شده تمایل به ادامه تحصیل در خارج از کشور دارند. ۶۷ درصد آنها گرایش بالا و بسیار بالا و ۲۹ درصد نیز گرایش متوسطی دارند. بالا بودن میزان گرایش در هر دو گروه رشته تحصیلی علوم انسانی و فنی و مهندسی مشاهده می‌شود و تفاوت معناداری بین آنها وجود ندارد. بنابراین باید به این نکته توجه و برای تأمین خواسته و نیازهای دانشجویان کارشناسی ارشد اهتمام بیشتری شود تا میزان تمایل و گرایش به ادامه تحصیل دکتری در خارج از کشور به نسبت پایین‌تری کاهش یابد. زیرا یکی از عوامل مهاجرت متخصصان و دانش‌آموختگان، تحصیل در خارج از کشور بهره‌مندی از امکانات و مزایای مادی و پژوهشی مطلوب آن کشورهاست. بین حمایت اجتماعی و جنبه معرفتی آن (و مؤلفه‌های آموزش، مشاوره و راهنمایی) با گرایش به ادامه تحصیل در خارج از کشور رابطه معناداری وجود دارد. این رابطه مثبت است؛ به این معنا که کسانی که ارزیابی پایین‌تری نسبت به حمایت اجتماعی و جنبه معرفتی آن داشته‌اند، گرایش کمتری به تحصیل در خارج از کشور دارند و بالعکس بین جنبه مادی و منزلتی حمایت اجتماعی و گرایش رابطه معناداری وجود ندارد.

نکته قابل توجه این است که؛ به‌رغم اینکه جمعیت مطالعه شده ارزیابی متوسط و پایینی درباره حمایت اجتماعی داشته و گرایش بالایی نیز برای ادامه تحصیل در خارج از کشور دارد، رابطه معنادار بین برخی از جنبه‌های حمایت اجتماعی و متغیر وابسته تحقیق با استفاده از

آزمون آماری، مثبت و مستقیم است. وجود رابطه معکوس بین آنها طبق الگوی تحقیق تأیید نمی‌شود. این به این معناست که ممکن است افرادی که حمایت اجتماعی را در سطح بالایی ارزیابی کرده‌اند، گرایش بالایی نیز به ادامه تحصیل در خارج از کشور داشته باشند. به علاوه، این مطلب بیانگر آن است که عوامل دیگر در گرایش دانشجویان دارای اهمیت و تأثیر بیشتری است و مسائل مربوط به حمایت اجتماعی و مسائل پژوهشی و علمی در درجه پایین‌تری در ارزیابی دانشجویان از شرایط تحصیل در داخل کشور قرار دارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ

الف - فارسی

- آخوندی. احمد (۱۳۷۶). «بررسی رابطه حمایت اجتماعی ادراک شده با سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان شهر تهران». به راهنمایی حیدرعلی هومن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی. دانشگاه تربیت مدرس.
- ابراهیمی. قربانعلی (۱۳۷۱). «اجتماع علمی و رابطه آن با توسعه علمی». به راهنمایی دکتر محمد توکل. کارشناس ارشد جامعه‌شناسی. دانشکده علوم اجتماعی. دانشگاه تهران.
- انصاری. حمید (۱۳۷۱). «مبانی تعاون. دانشگاه پیام‌نور. تهران. چ اول.
- اوپنهام. ا. ان (۱۳۶۹). طرح پرسشنامه و سنجش نگرشها. ترجمه مرضیه کریم‌نیا. معاونت فرهنگی آستان قدس رضوی. مشهد. چ ۱.
- پیامی بوساری. میترا (۱۳۷۴). «بررسی وضعیت حمایت‌های اجتماعی و ارتباط آن با فرسودگی شغلی پرستاران مراقبت‌های ویژه». به راهنمایی زهره ونکی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد پرستاری. دانشگاه تربیت مدرس.
- تقی‌پور ظهیر. علی (۱۳۷۲). اصول و مبانی آموزش و پرورش. دانشگاه پیام‌نور. تهران. چ ۵.
- ثامن. ناهید (۱۳۷۶). «ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش حمایت اجتماعی و بررسی رابطه آن و فشارزاهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی، ویژگی‌های شخصیتی تیپ، افسردگی و اضطراب در دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز». به راهنمایی بهمن نجاریان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم تربیتی. دانشگاه شهید چمران. اهواز.
- چلبی. مسعود (۱۳۷۵). جامعه‌شناسی نظم تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی. نشر نی. تهران. چ ۱.
- حسینی بیرجندی. سیدمهدی (۱۳۷۷). راهنمایی و مشاوره تحصیلی. انتشارات رشد. تهران.

- رستگارخالد. امیر (۱۳۸۱). «سنجش تعارض نقشهای شغلی - خانوادگی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن: مطالعه موردی خانواده‌های زوجین هر دو شاغل (تهران)». به راهنمایی غلامعباس توسلی. پایان‌نامه دکترای جامعه‌شناسی. دانشگاه تربیت مدرس.
- شریفی. منصور (۱۳۷۶). «بررسی گرایش اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های تهران به مهاجرت از کشور». به راهنمایی دکتر حبیب‌اله زنجانی. کارشناس ارشد جمعیت‌شناسی. دانشکده علوم اجتماعی. دانشگاه تهران.
- شفیع‌آبادی. عبدالله (۱۳۷۸). «راهنمایی و مشاوره تحصیلی و شغلی (مفاهیم و کاربردها)». انتشارات سمت. تهران.
- عبدی‌فرد. سهیلا (۱۳۷۴). «بررسی رابطه حمایت اجتماعی و منبع کنترل درونی با سازگاری در دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه مشهد». به راهنمایی شکوه نوابی‌نژاد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم تربیتی. دانشگاه تربیت معلم تهران.
- علی‌پور. احمد (۱۳۷۱). «بررسی رابطه ویژگیهای شخصیتی، حمایت اجتماعی یا آسیب‌پذیری روان تنی در برابر استرسی دانشجویان دانشگاه‌های شهر تهران». به راهنمایی کیانوش هاشمیان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشگاه تربیت مدرس.
- فردرو. محسن (۱۳۷۸). «پایگاه اقتصادی - اجتماعی و مصرف‌کالاهای فرهنگی: مورد منطقه ۳ و ۱۹ شهر تهران». به راهنمایی دکتر عبدالهی. کارشناس ارشد امور فرهنگی. دانشکده علوم اجتماعی. دانشگاه علامه طباطبایی.
- فقیرپور. مقصود (۱۳۷۰). «بررسی رابطه حمایت اجتماعی ادراک شده و مشکلات روان‌شناختی نوجوانان». به راهنمایی یوسف کریمی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی. دانشگاه علامه طباطبایی.
- قانع‌راد. محمدامین (۱۳۷۹). «زمینه‌ها و بسترهای اجتماعی فرار مغزها». مرکز تحقیقات علمی کشور.
- کریمی. یوسف (۱۳۷۹). «نگرش‌ها و تغییر نگرش‌ها. مؤسسه نشر و ویرایش. تهران.
- گل‌رضایی. محمدحسین (۱۳۷۵). «ارتباط بین پیشینه اجتماعی اقتصادی، حمایت اجتماعی، عزت نفس با میزان افسردگی در میان دانشجویان دانشگاه تهران». به راهنمایی

منوچهر محسنی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی. دانشگاه تربیت مدرس.
- گیلارد. ژاک (۱۳۷۹). *ویژگی‌های دانشمندان و جوامع علمی*. ترجمه ناهید حجازی. مرکز تحقیقات علمی کشور.

- لطفی. حمید (۱۳۷۲). «بررسی رابطه منبع کنترل و حمایت اجتماعی با هم‌رنگی اجتماعی». به راهنمایی یوسف کریمی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی. دانشگاه علامه طباطبایی.
- لیوارجانی. شعله (۱۳۷۵). «بررسی عملی بودن، اعتبار روایی و هنجاریابی مقیاس حمایت اجتماعی فلمینگ، باوم، گبیریل و گچل در میان دانش‌آموزان مقطع دبیرستانی». به راهنمایی دکتر هومن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی. دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی.

- هادی بهرامی. احسان (۱۳۷۸). «بررسی مؤلفه‌های بنیادین سازش‌یافتگی در آزادگان ایرانی». به راهنمایی پیری رخ دادستان. پایان‌نامه دکترای روان‌شناسی. دانشگاه تربیت مدرس.
- هاشمی نصره‌آباد. تورج (۱۳۷۳). «بررسی رابطه منبع کنترل، عزت نفس و حمایت اجتماعی با روشهای مقابله‌ای در دانشجویان دانشگاه تبریز». به راهنمایی کیانوش هاشمیان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی. دانشگاه تربیت مدرس.

ب - انگلیسی

- Cohen. S. Ashby wills. T. (1985). *Sress, Social support and the Buffering Hypothesis*. Psychological bulletin. Vol.98. №.2.
- House. J.S. and Robbins, C. and Metzner. H. L. (1982). "The association of social relationships and activities with mortality: prospective evidence form the tecamseh community heath study". *American Journal of Epidemiology*. No.116.
- Scheafer Catherine. Jame. C. Coyne. and Richard S. Lazarus (1981). "The healt-Related function of social support". *Journal of behavioral medicine*. Vol.4.
- Trady. H. Charles (1985). "Social support measurment". *American Journal of community psychology*. Vol.13. No.2.